

ky vydané před 28. říjnem, jsou nahrazeny novými bankovkami. To ovšem padalo na váhu obzvláště u států, které pozdě kolkovaly. Československo bylo po této stránce ve výhodě, poněvadž brzo kolkovalo a brzo vyměnilo za státovky, takže podle serií mohlo přesně určití bankovky vydané po 28. říjnu 1918. Ono také všechny uschovalo, kdežto nové Rakousko stáhnuvši staré bankovky rakousko-uherské banky vyměnilo je za svoje a všechny staré byly zničeny, takže by vůbec nemohlo rozlišiti oba bloky.

Československo navrhovalo proto, aby počítalo se bankovek vydaných před 28. říjnem 1918 na hlavu obyvatelstva 500 K, čímž by v jeho bloku bylo mil. 6.750.— před 28. říjnem vydaných, 1.536 mil. po 28. říjnu, zajisté obnos daleko vyšší než se ukázal vzrůst při kolkování.

Těmito 500 K na hlavu bylo by z tehdejšího oběhu 30.000 mil. K vyčerpáno 26.000 mil. v obvodu Rakousko-Uherska, 4.000 mil. K zbylo by na oběh mimo tyto hranice.

Návrh tento nebyl dosud přijat a otázka opětně uvážena.

Shody docíleno jen v otázce budov bankovních, které za bilanční cenu budou připsány Československu ve zlatých korunách na splacení bankovek vydaných před 27. říjnem 1918. Rozřešena dále otázka zlatého dluhu Holandsku a Švýcarsku a ze zlatého pokladu dáno zatím à conto 15.3 mil. K ve zlatě Československu.¹⁾

MEZINARODNI KURS KORUNY.

42. Odloučení od měny rakousko-uherské mělo za následek samostatné znamenání devisy na Prahu a československé koruny na burzách evropských. Od té doby hospodářství československé dostávalo také na mezinárodním trhu svůj výraz.

Nebylo pochybnosti, že valuta československá byla nemocná, a že uzdravení její mohlo se státi jen

za přísného udržování pořádku doma, za šetrnosti ve státním rozpočtu, bez neúměrného zvyšování důchodů obyvatelstva, povzbuzováním výkonnosti domácí výroby, obmezováním luxusní spotřeby a obzvláště dovozu luxusních, postradatelných předmětů z ciziny. Musilo se přece jednati v první řadě o to, abychom vyráběli více, než spotřebujeme, abychom přebytku výroby používali k nákupu surovin a nutných potřeb z ciziny, abychom hospodařili dobře s cizozemskými platidly a hleděli udržeti rovnováhu ve své bilanci obchodní i platební. Úkol zajisté obrovský v zemi, která blokádou Spojenců byla zbavena všech prostředků k udržování plodnosti půdy (nebylo umělých hnojiv, nebylo dobytka, jenž klesl na třetinu mírového stavu, nebylo potahů k řádnému obdělání půdy atd.), rozvrácen průmysl (odňaty mosazné a měděné součástky pro výrobu střeliva, přeměněny závody na výrobu střeliva, odňato olovo na puškovou munici, ocel na výrobu děl, dříví pro zákopy, v uhelných dolech nebylo prací zajišťovacích, nýbrž jen rabováno, i zde tedy pustošila válka ve všech oborech hospodářského života.

43. Vždycky v historii mladého státu Československého bude s vděčností vzpomínáno velkolepé činnosti Spojených států severoamerických, které za vedení pana Hoovera přispěly na pomoc republice Československé a poskytly nám na úvěr obilí, mouku a tuky za 51 milionů dolarů. Tato veliká pomoc velké republiky severoamerické zachránila nejen statisíce lidí od smrti a chorob, spojených s podvýživou, nýbrž také poskytla Československé republice možnost, aby se finančně vzpamatovala.

44. Vláda republiky s druhé strany neměla však jen pocitu vděčnosti obdarovaného, nýbrž cítila se zavázanou, aby tohoto velkomyslného skutku užila co nejlépe a prokázala, že také sama všecko vynakládá, aby vlastní silou dostala se z válečných béd.

Vláda vzala pod svoji kontrolu všecek dovoz i vývoz. Bez dovozního povolení nesmělo býti nic přivezeno, a vláda neřádovala povolení na nějaké luxusní

věci jako hedvábné látky, ozdobná péra, kožešiny, jižní ovoce, pomeranče, koření, likéry atd., odmítala pasy do ciziny na cesty pro zábavu, cítila se zavázána — berouc od Ameriky na úvěr mouku — věsti své občany ke střídmosti a brániti požitkářství.

Proto také doma obmezovala hostinské a kavárenské živnosti ustanovením, že smějí míti otevřeno do 10. a 11. hodiny noční, nedávajíc ani pro zábavy dispens od tohoto ustanovení. Byl jsem a jsem také nadále toho názoru, že jen republikánská prostota a puritanism mohou vyléčiti evropské obyvatelstvo z následků války.

45. Při vývozu bylo povinností každého vývozce odvésti valutu státu za denní cenu těchto devis a valut a proto také ke každému exportu bylo potřebí vládního povolení. Takto získané valuty a devisy přiděloval stát devisovou ústřednou importerům k zaplacení toho, co dovézti chtěli, rozlišuje při tom nutné dovozy od méně nutných. Za prvé vlády nebylo dovoleno vyvážeti za československé koruny, ani za ně dovážeti, leč jen se svolením ministerstva financí. Opatření toto bylo provedeno proto, že by jinak nebyl dostatek hodnotných valut, kdyby bylo exportováno za koruny, a že by nahromadilo se korunových pohledávek v cizině, kdyby bylo dovoleno dovážeti za koruny, což vedlo by k těžkým otřesům koruny. Jinak vývoz byl obmezován pouze tím, že hledělo se docílití přímého exportu do zemí valut hodnotných bez prostřednictví reexportérů vídeňských a říšsko-německých. To bylo diktováno nejen tím, aby byl československý export donucen hledati cesty samostatné a odvrátiti se od vyšlapaných cestiček přes Vídeň a Berlín, nýbrž také pohledem na kursovní lístek, na němž stále klesala marka a rakouská koruna. Čím úže bychom byli spíati s Rakouskem a Německem, tím více by visela koruna na marce a rakouské koruně, které musily poklesnouti při stálém tisku nekrytých bankovek a deficitech státního hospodářství. Toto osamostatnění vývozu se podařilo při cukru, chmeli, sladu, skle všech druhů, dříví a výrobků

ze dřeva, které byly přímo vyváženy do zemí konsumentických.

46. Na burse curyšské byl kurs československé koruny a devisy na Prahu, kurs marky a devisy na Berlín a kurs rakouské koruny a devisy na Vídeň asi takový, že od 29. února až do 14. května 1919 marka klesla z 52 švýc. franků (za 100 marek) na 36 franků švýcarských, rakouská koruna z 23.50 na 21, československá koruna však stoupla ze 26 na 33.50, udižela se kolem 30 franků (za 100 K) až do 23. července 1919 přesto, že republika v červnu prodělala bolševický vpád maďarský. Avšak od tohoto data klesala v úplné souvislosti s poklesem marky a rakouské koruny až dosáhla 2. února 1920 5.65 franků, Vídeň 2.40, Berlín 6.55.

Zkoumáme-li příčiny této derouty a důvody souvislosti československé koruny a marky, nalezneme je v těchto faktech:

a) od první polovice července 1919 nastala podstatná změna v obchodní bilanci republiky tím, že skončila pomoc Spojených Států dovozy obilí a mouky na úvěr. Tím ovšem republika stála před otázkou, jak příštího roku doplní svou úrodu ze zahraničních dovozů. Ve dvou směrech pak chybováno: kdežto dříve prodávána americká mouka i tuky tak, že počítán byl dolar za 20 K (což rovnalo se švýcarskému kursu 25.25 franků za 100 K), začalo v červenci slevování až na cenu domácí mouky, která byla o 40% levnější, protože zemědělství musilo Obilnímu ústavu odváděti obilí za ceny stanovené pod světové ceny. I když při americké mouce dané na dlouhý úvěr, nemělo toto opatření přímých účinků finančních, přece zaveden zde byl způsob prodeje, který u mouky a pšenice, odjinud, na př. z Argentiny dovážené a hotově placené, měl za následek veliké prodělky. Druhou chybou bylo, že bez prostředně předežnění začala se úsilovně nakupovati pšenice v cizozemsku za vysoké ceny, že zvýšila se cena obilí placená rolníkům z nové sklizně, nezvýšila se však přiměřeně cena mouky prodávané státem a tak doplácel stát ne-

jen na cenu dovážené mouky z ciziny, nýbrž také na cenu domácí mouky. Mnoho-li tyto doplatky budou obnášeti, nikdo nemohl oceniti, poněvadž byly tím větší, čím více klesala koruna na mezinárodním trhu. Mimo to však nechť zemědělců k odvádění obilí za snížené ceny, diktované vládou převahou socialistickou, rostla, čím více pokles koruny zvyšoval světovou cenu pšenice, přepočítanou na koruny, čím lépe zpeněžili zkrmené obilí v mléce, mase a sádle a prodejem pod rukou.

Tato politika přímo hnala k tomu, aby bylo obilím krmeno, neboť mouka z obilí státu dodaného prodávána laciněji, než otruby.

Tato tichá resistance ohromného výrobního stavu byla podporována velikým stoupaním mezd zemědělských dělníků a naturálních dávek, dodávaných jim zaměstnavatelem jako součástka mzdy. Malé kontingenty, dodávané zemědělci, zvyšovaly kontingent obilí, jež musilo býti dovezeno, a tím rostly doplatky státu na mouku a chléb; s druhé strany však rozmnožován byl nepořádek v dodávání přídelů, které obmezovány jednotlivým vrstvám obyvatelstva, nastalo třídní zásobování pomocí dělnických konsumentů, ale tím také koupě mouky pod rukou za vysoké ceny, což vláda — nemohouc včas dodati mouku všem konsumentům — musila trpěti. Nejenom tedy rozpočet státní stal se úplně labilním, schodek nebylo možno předem odhadnouti, jak jest zřejmo z odstavce 58—60 této knihy, a tím ponecháno volné pole fantasi, nýbrž také všecek základ pro tvoření mzdy vymizel. Uvážíme-li, že mzdy a platy upravovány byly smlouvami, ale ceny životních potřeb diktovány, tomuto diktátu se však nikdo nepodroboval, takže nákupy vskutku dály se pod rukou bez kontroly veřejnosti a trhu, musila se ztratiti base pro tvoření mzdy.

Stav stoupaní životních potřeb jest zřejmý z diagramu, připojeného pod č. 1.

Vidíme, jak stát všude, kde hospodařil, hleděl snížit v r. 1919 cenu těchto potřeb. I kde se mu to nepodařilo, bylo stoupaní mírné, ovšem na útraty

státu. K tomu dlužno poznamenati, že činže nesměly býti zvyšovány, takže ani v této potřebě nenastalo stoupání.

b) Přes veškeré tyto snahy stoupaly však dělnické mzdy způsobem přímo rapidním a stoupaly s tím ruku v ruce platy zřízenecké a úřednické, třeba ne stejným tempem, poněvadž úředníků a zřízenců není tolik, nemají možnosti terorem stávek, vyhrůžkami pasivní resistance zastrašiti zaměstnavatele.

Ku znázornění tohoto stoupání mezd, sloužíž diagram č. 2. o minimálních a skutečných mzdách v kovodělném průmyslu pražském, které tvoří asi pravidelný zjev v ostatních odborech s částečnými odchylkami nahoru a dolů.

Stupňovité stoupání mzdy na diagramu dole značí vzrůst mzdy minimální, kdežto silné čáry vzestupu jest skutečný výdělek dosažený při hodinové mzdě. Srovnáme-li toto stoupání mezd se stoupáním event. poklesem cen životních potřeb, vidíme, že v roce 1919 křivka stoupání se nezastavila, nezůstala ale ani v dosavadní linii vzestupu, nýbrž od prosince 1919 stala se mnohem příkřejší. Vláda s převahou socialistickou přímo se stavěla na stranu dělníků a zaměstnavatelé neměli potřebné resistance proti požadavkům dělnictva, přidávali po 100% a přesunovali prostě tyto vysoké mzdy do cen výrobku zvyšující doma drahotu a snižující vnitřní nákupní sílu koruny. Všecky do miliard jdoucí doplatky státu na mouku, tuky, brambory (doma nebo v cizině nakoupené) byly pro hospodářství země marně vydány, poněvadž nedocílily zastavení stoupání mezd a platů, což mohlo býti jediným rozumným podkladem jejich.

Toto rapidní stoupání mezd nemělo, jak zřejmo, důvodů hospodářských, nýbrž spočívalo v politickém a psychologickém rozpoložení mass. Byl právě totiž v massách dělnických živěn názor, že nastala chvíle, kdy mají se uchopiti panství (nikoli vedení), že nyní budou oni pány, a dosavadní páni že budou sloužiti jim. Tyto klamné představy zachvátily dělnictvo celé. Evropy a byly živěny ruským bolševictvím, po-

kusem o komunistickou republiku. Horečný stav, v němž nalézaly se dělnické vrstvy nevybuchl v Československé republice v přímou sociálně-revoluční akci, ale jevil se přece v onom bolševismu na sucho, který hlásal, že je potřeba vysokými mzdami, stávkami, menší výkonností expropriovati kapitál. Tento suchý bolševismus nebyl vypracován v metodu, měl zdánlivé úspěchy potud, pokud mohly býti zvýšené mzdy přesunovány do cen výrobků, působil nespokojenost všech vrstev a stálá hnutí za zvýšení důchodů, stálý nepokoj a nemožnost kalkulace podnikatelů, snahu jejich, aby koruna na mezinárodním trhu poklesla, aby mohli vyvážeti zboží, jehož výrobní náklady byly tak vysoké, že nemohli konkurovati na světovém trhu bez exportní prémie, dávané v pokleslém kursu koruny. Horečka zachvátila celý organismus státu a národa.

Ohromné skoky ve mzdách přivodily náhlé zvýšení životní míry širokých vrstev, touhu po požitcích: nic nebylo dosti drahé, aby odpudilo od koupě. Toto náhlé, nad dosavadní míru životní vysoko vyhnané stoupnutí důchodů širokých vrstev, musilo přivoditi veliké stoupaní cen všech životních potřeb, a to dokonce i potřeb luxusních, požitků, zábav atd., a snížení domácí nákupní síly koruny. Kapitál ani kapitalisté nebyli tímto suchým bolševismem ubiti, ani vyvlastněni, naopak přesunováním zvýšených mezd do cen zachovali se v plné síle.

Dělníci nenabyli kapitálu, neovládli ho, poněvadž zdvihli všecky ceny do výše svojí žádostivostí, zvýšili sice svoji životní míru, ale utratili zase celé vysoké mzdy. Odesli to jen drobní rentiéři, pensisté, majitelé činžovních domů, a všichni, kteří dostávali ciferně stejně veliké důchody, ale za ně mohli si nakoupiti jen desetinu, dvanáctinu toho, co v době před válkou.

Druhá polovice r. 1919 a prvá r. 1920 znamenala nejtěžší krizi vyvolanou těžkou chorobou mass, a hospodářská existence státu otrásala se přímo v základech. Bylo mnoho mužů, kteří se ptali, nebylo-li by

zdravější, kdyby se vybouřily vášně najednou, a dostavila se reakce zdravého rozumu, než tato vleklá choroba, zachvacující pomalu celý život a vystřebávající všechny životní síly. Byli ovšem na druhé straně ti, kdož zcela určitě očekávali, že přijde těžká krise odbytová a výrobní, která přivede k rozumu všechny, kdož nechtěli uvěřiti, že stupňování důchoďů značí stoupání výrobních nákladů, cen a drahoty doma a nemožnost konkurence za hranicemi.

c) Američané, kteří viděli život v republice na konci r. 1918 a na počátku r. 1919 a přišli sem opět na podzim r. 1919 a na počátku r. 1920, užasli nad chorobou, kterou republika trpěla. A tak dalo se každému cizinci. Nebylo možno docílití úvěru v cizině; bylat' republika rozkřičena jako bolševisující stát. Úvěr byl nám ochotně povolen Německem. Německo tisklo nekryté bankovky, mělo dosti peněz a povolovalo ochotně markové úvěry. Povolován byl ochotně vývoz i dovoz za koruny. Dohoda donutila nás, abychom prodávali laciněji cukr i uhlí Rakousku, kde valnou část vyváželo za hodnotné valuty. Dostali jsme se do hospodářské odvislosti na Německu. Export vyvážel za české koruny přes Vídeň, za m a r k y přes Německo; Vídeň a Berlín byly reexportéry našeho zboží a měly na tom zájem, aby koruna klesala a stoupala s markou a rakouskou korunou. Import, obávaje se valutních ztrát, importoval za m a r k y, přes Německo (rýži, vlnu přes Hamburk, bavlnu a měď přes Brémy a p.) a svázal svůj osud s markou. Zájem Německa, aby zůstala pokud možno stejná relace mezi markou a československou korunou, byl jen utužen. Toto spětí bylo však vítáno také exportéry. Marka klesala vytrvale. Exportérům bylo jen milo, stahovala-li za sebou také korunu a umožňovala tak vývoz, který byl co chvíli znemožněn zvýšením výrobních nákladů a nacházel pomoc ve znehodnocení koruny.

47. Diagram, který o změnách kursu koruny, marky a rak. koruny na curyšské burse pod č. 3. připojujeme, rozpadá se na dobu do konce července

1919, na dobu do 2. února 1920, na dobu do konce roku 1920. Je z něho více než jasno, jak pohyboval se kurs obráceně ke stoupání mezd v diagramu č. 1. stanovených a jak sdílel osud dvou zemí s úmyslnou inflací — Rakouska a Německa — přesto, že oběh nekrytých bankovek, resp. státovek v Československu nestoupal.

48. Pro národohospodářskou vědu jest případ Československa nesmírně poučný. Inflaci se všemi jejími důsledky nepůsobí rozmnožování oběživa samo o sobě, nýbrž nadměrný vzrůst důchodů veliké části obyvatelstva. Kdyby mechanická teorie kvantitativní byla správná, musila sice klesati marka a rakouská koruna, poněvadž v obou těchto státech bylo rozmnožováno oběživo, nemohla však klesati koruna československá, poněvadž oběživo, jak níže prokážeme, rozmnožováno nebylo. A přece zachváčena byla koruna stejným poklesem a důsledky doprovázejícími každou inflaci (drahota, rozmařilost, chtivost zábavy, pokles výkonnosti, touha po životě bez práce). Příčina nemůže spočívat v ničem jiném než v nesmírném a neúměrném zvyšování důchodů, které vede k žádostivému nakupování statků, jichž nevyrábí se dostatek pro pokles výkonnosti následkem osobního blahobytu výrobních vrstev, vyzbrojených vysokými důchody. Hospodářství národa stává se pasivní, konsumuje se více, než se vyrobí, nákupní síla peněz stává se menší doma, což dochází výrazu v mezinárodním kursu, poněvadž neroste jen normálně pasivní bilance, nýbrž pasivum její je stupňováno žádostivostí po všem, co není doma a dováží se z ciziny, nestačí již domácí víno, touží se po rýnském, burgundském, champagnském, nestačí brněnská neb liberecká látka, touží se po anglické, nestačí jablko a hruška, touží se po oranžích, datlích, fíkách, nestačí ořech a oříšek, touží se po mandlích.

49. Když jsem jako ministr financí odůvodňoval ve sněmovně dne 25. února 1919 zákon o okolkování bankovek a zadržení 50% hotovostí, odmítl jsem názor, že zmenšení oběhu samo o sobě mohlo by miti

za následek snížení cen a označil jsem to jako naivnost a pokračoval jsem: „Musíme si být vědomi, že jen tenkrát bude mít naše česká koruna dobrý zvuk a kurs, vyhovíme-li třem nejzákladnějším podmínkám života hospodářského: dovedeme-li si svůj rozpočet státní upravit tak, aby nebyl pasivní, dovedeme-li v tomto rozpočtu šetřit a dělati jen nevyhnutelně potřebné, a vzniknou-li schodky, krýtí je daněmi, ne půjčkami a tiskem bankovek,

dovedeme-li všichni pracovat
a dovedeme-li všichni šetřit.

Musíme šetřit a vyrábět, jinak bude naše česká koruna stejně devalvována jako byla rakouská!“

Šetřit neznamenal pro mne jen zmenšovat potřebu a ukládat kapitál, nýbrž racionelně vyrábět, spořit na výrobních nákladech, abych mohl prodati nejlevněji, ne zvětšovat výrobní náklady proto, že je mohu k ceně přirazit. Pracovat pak značilo pro mne, napnout síly tak, abychom vyrobili nejenom to, co spotřebujeme, nýbrž více: abychom nahradili válkou zničené neb opotřebované prostředky výrobní.

Končil jsem pak tento oddíl své řeči: „My zde v Národním shromáždění nemůžeme napravit valutu nějakým prostým zákonem, nějakým dekretem, nýbrž valutu můžeme napravit jenom tenkrát, jestliže všichni budeme pracovat a jestliže všichni budeme šetřit.“

Nebylo proto pro mne nějakým překvapením, když v druhé polovici r. 1919 počala koruna klesat, poněvadž v té době zakolísal se rozpočet státní ohromným zvyšováním počtu a platů zřízenectva, dostaly se do pohybu rozpočty obecní, schodky kryty nikoli daněmi, nýbrž půjčkami, které musily být lombardovány, ježto zde nebylo úspor, a tím rozmnožováno oběživo, výrobní činnost podvazována vysokými výrobními náklady, utrácivost a rozmařilost vzrostly. Nebylo to ovšem jen u nás, nýbrž všude ve světě dotčeném světovou válkou. Lidé chtěli si nahradit válečné utrpení a strádání hned, reptali nedočkavě a bylo marno jim dokazovat, že tím jen prodlužují poválečné bědy.

50. Záchvat horečný, který zachvátil Československo také v druhé polovici r. 1919 a vedl k znehodnocení koruny, počal polevovati v druhé polovici r. 1920 po porážce bolševických vojsk u Varšavy a pod tlakem odbytové krise, která zachvátila celý svět a také Československo. Zkrmené obilí nevyšlo na prázdno, rolníci doplnili svůj stav dobytka, rozmnožilo se silně pěstování vepřového bravu, trh masa a tuků naplnil se tak, že ceny počaly se stabilisovat a na to klesat. V září 1920 odhodlala se sociálně-demokratická strana, v níž soustředěno je nejvíce dělnictva, rozloučiti se s radikálními socialisty, kteří prohlásili se za komunisty, a tím stalo se, že sociálně demokratická pravice počala obtížný boj proti komunismu mezi dělnictvem. Zásada právního řádu proti revolučním záchvatům byla vyvýšena na místo, které jí náleží. Pokus o komunistický puč v prosinci roku 1920 ztroskotal a byl potlačen velmi rozhodně vládou. Všeobecně uznáno, že nelze dále hospodařiti státně s různými věcmi, nýbrž že musí nastati volná konkurence a volný obchod. Zrušeno hospodaření s tuky, masem, obmezeno hospodaření obilím a moukou, jedna ústředna za druhou byla likvidována. Zaměstnavatelé pod tlakem odbytové krise nemohli přesunouti zvýšené výrobní náklady do cen, utrpěli ztráty, ale nabyli poučení, že musí úsporně hospodařit a úsporně vyrábět. Dělníci pod tímž tlakem došli k názoru, že vysoké mzdy dají se jen tehda udržet, bude-li zvýšen výkon a bojovali jen za udržení, ne za zvýšení mzdy. Ve státním rozpočtu hledělo se docíliti rovnováhy a, i když se to plně nepodařilo, přece předloženy předlohy, kterými mělo býti toho docíleno novými daněmi, ne půjčkami, ve státě i v obcích, jichž hospodářství podroběno kontrole. Pomalu, ale stále intenzivněji, přicházela ke cti zásada šetření ve výrobě i ve veřejném hospodářství.

Československá republika začala překonávati svůj horečný stav a začala napravovati škody, jež způsobil jí rok prudkého záchvatu poválečné choroby.